

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

קריאה בספר "מורה הנבוכים" לרמב"ם - 14211

תאריך עדכון אחרון 08-09-2013

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 4

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: מחשבת ישראל

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: שנתי

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): אסתי אייזנמן

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: estiei@openu.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: ד' 12:00 - 12:30

מורי הקורס:

ד"ר אסתר אייזנמן
ד"ר אבירם רביצקי

תאור כללי של הקורס:

בקורס נקרא בספר של הפילוסוף היהודי המרכזי של ימי הביניים - הרמב"ם - ספר מורה הנבוכים. נכיר את עיקרי שיטתו על היחס בין פילוסופיה ודת, ועל גישתו הפילוסופית בשאלות כגון תכלית האדם, תורת האלוהות בריאה, נבואה ועוד

מטרות הקורס:

1. יכולת קריאה בספר מורה הנבוכים בתרגום העברי הימי ביניימי של אבן תיבון והכרת השפה התבונית ששימשה את רוב הוגי ימי הביניים.
2. הכרת עולם המושגים הפילוסופי של הפילוסופים היהודים בכלל ומורה הנבוכים בפרט
3. הכרת עיקרי שיטתו של הרמב"ם

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

התלמיד יקרא באופן שוטף במורה הנבוכים בתרגום של שמואל אבן תיבון. ויזהה את עולם המושגים הבסיסי של הפילוסופיה היהודית בכלל ושל מורה הנבוכים בפרט

דרישות נוכחות (%) :

10

שיטת ההוראה בקורס: הרצאה ותרגיל

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

נושאי השיעורים

1. שיעור פתיחה: מעמדו של הרמב"ם בתולדות הפילוסופיה; מעמדו של הרמב"ם כפוסק: ספר מוה"נ-תרגומים ומהדורות; מאפיינים כלליים של הספר.
2. מבוא למדע האריסטוטלי, פיזיקה ומטאפיזיקה
3. הקדמת הרמב"ם למוה"נ
4. תכלית האדם
5. בעית הרע והשגחה
6. תארי האל
7. דמות המנהיג
8. טעמי המצוות
9. נבואה
10. נבואת משה ומעמד הר סיני
11. נסים
12. בריאת העולם ומציאות האל
13. הרמב"ם על יכולת ההכרה ואפשרות הישארות הנפש

חומר חובה לקריאה:

זאב הרוי, "כיצד להתחיל ללמוד את מורה הנבוכים ח"א פ"א", דעת 21 (תשמ"ח), עמ' 23-5.

שרה קליין-ברסלבי, שלמה המלך והאזוטריזם הפילוסופי במשנת הרמב"ם (ירושלים: הוצאת מאגנס, תשנ"ז), עמ' 108-31.

אביעזר רביצקי, "סתרי תורתו של מורה הנבוכים: הפרשנות בדורותיו ובדורותינו", בתוך רביצקי, על דעת המקום: מחקרים בהגות היהודית ובתולדותיה (ירושלים: כתר, 1991), עמ' 181-142. אביעזר רביצקי, "אדם כפי כוח האדם"; ימות המשיח במשנת הרמב"ם" בתוך רביצקי, על דעת המקום: מחקרים בהגות היהודית ובתולדותיה (ירושלים: כתר, 1991), עמ' 104-74.

חומר לקריאה נוספת:

ביבליוגרפיה כללית

- ש"א; אורבך, עמודי המחשבה הישראלית, ירושלים תשנ"ג, חלק II ספר רביעי.
- י"א; גוטמן, הפילוסופיה של היהדות, ירושלים 1963. (עמ' 169-142)
- משה הלברטל, הרמב"ם: ר"א; משה בן מימון, ירושלים תשס"ט
- י"א; טברסקי, מבוא למשנה תורה, ירושלים תשנ"ב.
- ק"א; סיראט, הגות פילוסופית בימי הביניים, ירושלים 1975. (עמ' 264-213)
- ש"א; פינס, תולדות הפילוסופיה היהודית מהרמב"ם ועד שפינוזה, (סיכום הרצאות בהוצאת אקדמון), ירושלים תשכ"ו. (עמ' 44-1)
- ש"א; פינס, "המקורות הפילוסופיים של מוה"נ", בין מחשבת ישראל למחשבת העמים, ירושלים תשל"ז, עמ' 173-103.
- י"א; קלצ'א; קין, אוצר המונחים הפילוסופיים, ברלין, תרפ"ח.
- H. A. Davidson, *Moses Maimonides: The Man and His Work*, Oxford 2005

ביבליוגרפיה לפי נושאים- מבחר

מבנהו של מורה הנבוכים

- ש"א; ראבידוביץ, "שאלת מבנהו של מוה"נ", מקראה בחקר הרמב"ם, ירושלים תשמ"ה, עמ' 89-41.
- L. V. Berman, "The Structure of Maimonides' Guide of the Perplexed", in: *Proceedings of the Sixth World Congress of Jewish Studies, 1973, Vol III (Division 3)*, pp. 7-13.
- M. Friedlander, *Maimonides – Guide of the Perplexed*, 1981, Introduction, p.xlii.
- L. Strauss, "How to Begin to Study the Guide of the Perplexed" in: *The guide of the perplexed / Moses Maimonides*, translated by Shlomo Pines, Chicago, 1963, Introduction
- מוה"נ- קהל יעד ומטרות
- יאיר לורברבוים, "כאילו החכמים והיודעים נמשכים אחר הענין הזה ברצון האלהי": על תפיסת המשל ב"מורה הנבוכים" א"א; תרביץ, עא (תשס"ב), עמ' 132-87
- ל"א; קפלן, "אזוטריזם פוחת והולך ותכליתו של מורה הנבוכים" בתוך: א"א; רביצקי (עורך), הרמב"ם שמרנות, מקוריות ומהפכנות, ירושלים, תשס"ט, עמ' 412-397.
- Lawrence V. Berman, 'Maimonides the Disciple of Alfarabi', IOS (Israel Oriental

Studies), 4 (1974), pp. 154-178

- S. Harvey, "Maimonides in the Sultan's Palace", in: J.I. Kraemer, *Perspectives on Maimonides*, Oxford 1991, pp. 47-76.

כיצד להבין את מורה הנבוכים?

• ז'ארוס; הרוי, "כיצד להתחיל ללמוד את מורה הנבוכים ח"א פ"א", דעת 21 (תשמ"ח), עמ' 23-5. חובה

• ש'ארוס; קליין-ברסלבי, שלמה המלך והאיזוטריזם הפילוסופי במשנת הרמב"ם, ירושלים תשנ"ז, עמ' 31-108. חובה

• א'ארוס; רביצקי, "סתרי תורתו של מורה הנבוכים: הפרשנות בדורותיו ובדורותינו" בתוך: על דעת המקום, ירושלים 1991, עמ' 142-181. חובה

• ש'ארוס; רוזנברג, "על פרשנות המקרא בספר מוה"נ", מחקרי ירושלים במחשבת ישראל א (תשמ"א), עמ' 85-157

• ד'ארוס; שוורץ, "דרכי החשיבה הפילוסופית של הרמב"ם: מבט חדש", בתוך: א'ארוס; רביצקי (עורך), הרמב"ם שמרנות, מקוריות ומהפכות, ירושלים, תשס"ט, עמ' 413-436.

• ל'ארוס; שטראוס, "אופיו הספרותי של מורה הנבוכים", ירושלים ואתונה-מבחר כתבים, ירושלים תשס"א, עמ' 167-205.

- M. Fox, *Interpreting Maimonides*, (part I- On Reading Maimonides pp. 3-92) Chicago 1990, pp. 67-92.

תכלית האדם

• ז'ארוס; הרוי, "הרמב"ם ושפינוזה על ידיעת טוב ורע", עיון כח (תשל"ח תשל"ט), עמ' 185-167.

• ז'ארוס; הרוי, "פירוש הרמב"ם לבראשית ג, כב", דעת 12 (תשמ"ד) עמ' 15-21.

• ש'ארוס; קליין-ברסלבי, פירוש הרמב"ם לסיפורים על אדם בפרשת בראשית, ירושלים, תשמ"ז.

• ח'ארוס; קרייסל, "בעיית ה"טוב" במשנת הרמב"ם", עיון, לח (תשמ"ט), עמ' 208-183.

- Altmann, "Maimonides 'Four Perfections'" in: *Essays in Intellectual History*, Hanover, 1981

- Herbert A. Davidson, "The Study of Philosophy as a Religious Obligation," in Shelomo Dov Goitein, ed., *Religion in a Religious Age* (Cambridge, Mass.: Association for Jewish Studies, 1974), pp. 53-69.

- H. Davidson, "Maimonides on Metaphysical Knowledge" in: A. Hyman (ed) *Maimonides Studies*, N.Y, vol.3 1992-3, pp. 49-103.

- M. Kellner, *Maimonides on Human Perfection*, Altalana, 1990.

- H. Kreisel, "Imitatio Dei in Maimonides' Guide of the Perplexed" *AJS Review*, 19, 1994, pp. 169-211.

- D. Lasker, "Love of God and knowledge of God in Maimonides' philosophy", in: C. Sirat, J. Hammese & O. Weijers (eds.) *Écriture et réécriture des textes philosophiques médiévaux*, Turnhout : Brepols, 2006, pp. 329- 345.

- S. Pines, "The Limitations of Human Knowledge According to Al-Farabi, ibn Bajja' and Maimonides", in: I. Twersky (ed), *Studies in Medieval Jewish History and Literature*, Cambridge, 1979, pp.82-109.

- S. Stroumsa, "True Felicity: Paradise in the Thought of Avicenna and Maimonides," *Medieval Encounters* 4 (1998), pp. 51-77.

תורת האלוהות

• צ'ארוס; בלומברג, "השכלים הנבדלים במשנתו של הרמב"ם", מקראה בחקר הרמב"ם, ירושלים

תשמ"ה עמ' 393-402.

• צ'אנס; דיזנדרוק, "התכלית והתארים בתורת הרמב"ם" מקראה בחקר הרמב"ם, ירושלים תשמ"ה עמ' 187-264.

• ז'אנס; הרוי, "שאלת אי הגשמות אצל הרמב"ם ראב"ד קרשקש ושפינוזה", מחקרים בהגות יהודית (ש'אנס; הלר-וילנסקי ומ'אנס; אידל-עורכים), ירושלים תשמ"ט, עמ' 63-78.

• צ'אנס; ה'אנס; וולפסון, "על המופתים למציאות אלוהים בפילוסופיה היהודית" בתוך: המחשבה היהודית בימי הביניים, ירושלים 1978 (הדפסה שניה 1998) עמ' 118-133.

• ח'אנס; כשר, "פירושי הרמב"ם לסיפור נקרת הצור", דעת 35 (תשנ"ה) עמ' 29-66.

• א'אנס; רביצקי, "אפשרות המציאות ומקריותה בפרשנות הרמב"ם במאה הי"ג" דעת, 3/2 (תשל"ח-תשל"ט) עמ' 67-79.

• א'אנס; שביד, טעם והקשה, רמת-גן, 1974.

• א'אנס; שביד, הפילוסופים הגדולים שלנו: הפילוסופיה היהודית בימי הביניים, תל אביב 1999, עמ' 230-254.

• Altmann, "Essence and Existence in Maimonides" *Bulletin of the John Rylands Library* 35 (1953) pp. 108-127.

• Herbert A. Davidson, 'The Principle That a Finite Body Can Contain Only Finite Power', in: S. Stein and R. Loewe (eds.), *Studies in Jewish Religious and Intellectual History, Presented to Alexander Altman*, Alabama, 1979, pp. 75-92.

• W.Z. Harvey, "Maimonides and Aquinas on Interpreting the Bible", *Proceeding of the American Academy for Jewish Research*, vol.55 (1988) pp. 59-77

• C. H. Manekin, "Belief, Certainty and Divine Attributes in the Guide of the Perplexed" in: A. Hyman (ed) *Maimonides Studies*, N.Y vol.1 1990, pp.117-141.

• H.A. Wolfson, *Studies in the History of Philosophy and Religion*, Cambridge, Mass, 1973, Vol 2, pp. 161-194.

• H. A. Wolfson, 'Maimonides on Negative Attributes', in: idem, *Studies in the History of Philosophy and Religion*, Cambridge, Mass. 1977, vol. 2, pp. 161-194; 195-230.

בריאה

• א'אנס; עברי, "בריאת העולם לפי הרמב"ם", ספר היוכל לשלמה פינס ב (תש"ן) עמ' 137-115.

• א'אנס; נוראל, "חידוש העולם או קדמותו על פי הרמב"ם" בתוך: גלוי וסמוי בפילוסופיה היהודית בימי הביניים, ירושלים תש"ס, עמ' 25-40.

• ש'אנס; קליין-ברסלבי, פירוש הרמב"ם לסיפור בריאת העולם (ירושלים: הוצאת ראובן מס, תשמ"ח), עמ' 79-103.

• אליעזר שביד, הפילוסופים הגדולים שלנו: הפילוסופיה היהודית בימי הביניים, תל אביב 1999, עמ' 275-299.

• Herbert Davidson, "Maimonides' Secret Position on Creation", in: I. Twersky (ed), *Studies in Medieval Jewish History and Literature*, Cambridge, Mass, pp. 16-40.

• W.Z. Harvey, "A Third Approach to Maimonides' Cosmogony - Prophetology Puzzle", *Harvard Theological Review*, 74 (1981) pp. 287-303.

הנבואה, מעמד הר סיני והנס

• א'אנס; אייזמן, "המונח האור הנברא"; והשלכותיו במשנתו של הרמב"ם", דעת 55 (תשס"ה) עמ' 41-58.

• נ'אנס; אריאלי, "הנבואה כאתגר של השכל", דעת 3/2 (תשל"ח-ט) עמ' 49-65.

- יאָס; לוינגר, "סוד הקול הנברא במעמד הר סיני", בתוך: הרמב"ם כפילוסוף וכפוסק, ירושלים, תשנ"ב עמ' 39-48.
 - מאָס; צאָס; נהוראי, אָס; בעיית הנס אצל הרמב"ם אָס; מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, ט (תש"ן), עמ' 1-18.
 - אָס; עברי, "דמות משה במחשבת הרמב"ם", בתוך: אָס; רביצקי (עורך), הרמב"ם שמרנות, מקורות ומהפכנות, ירושלים, תשס"ט, עמ' 481-498.
 - חאָס; קרייסל, "קול האָס; בפרשנות הפילוסופית של ימי הביניים", דעת 16 תשמ"ו, עמ' 29-38.
 - שאָס; רגב, התגלות קולקטיבית ומעמד הר סיני אצל הרמב"ם ומפרשי: נרבוני, שם טוב ואברבנאל, ספר היובל לשלמה פינס במלאת לו שמונים שנה, חלק ב' אָס; ירושלים, תשמ"ח) עמ' 251-265.
 - Alexander Altman, "Maimonides and Thomas Aquinas: Natural or Divine Prophecy", *Essays in Jewish Intellectual History*, Hanover, New Hampshire 1981, pp. 77-96
 - L. Kaplan, 'Maimonides on the Miraculous Element in Prophecy', *HTR (Harvard Theological Review)*, 70 (1977), pp. 233-256
 - H.A. Wolfson, *Studies in the History of Philosophy and Religion*, Cambridge, Mass, 1973, Vol 2, pp. 60-119.
- בעיית הרע
- חאָס; כשר, "דמותו ודעותיו של איוב", דעת 15 (תשמה) עמ' 81-87.
 - ראָס; ישפה, "ספר איוב כ"מורה נבוכים" מקראי, דעת 50-52 (תשס"ג), עמ' 83-95.
 - אָס; נוראל, "הרמב"ם על מקורות בעולם ההווה וההפסד", גלוי וסמוי בפילוסופיה היהודית, ירושלים, תש"ס, עמ' 100-109.
 - חאָס; קרייסל, "צדיק ורע לו במחשבה היהודית בימי הביניים", דעת 19 (תשמז) עמ' 17-29.
 - אָס; רביצקי, "'כפי כוח האדם': ימות המשיח במשנת הרמב"ם" בתוך: על דעת המקום, ירושלים 1991, עמ' 74-104. חובה
- עיקרי תורת הכלאם
- M. Schwarz, 'Who were Maimonides' Mutakallimun? Some Remarks on Guide of the Perplexed part 1 Chapter 73', in: A. Hyman (ed.), *Maimonidean Studies*, vol. 2, New-York 1991, pp. 159-172; vol. 3, 1992-1993, pp. 143-172
 - J. van Ess, 'The Logical Structure of Islamic Theology', in: G. E. von Grunebaum (ed.), *Logic in Classical Islamic Culture*, Wiesbaden 1970, pp. 21-50
- השגחה
- אָס; נוראל, "השגחה והנהגה במורה הנבוכים", גלוי וסמוי בפילוסופיה היהודית, ירושלים, תש"ס, עמ' 83-92.
 - Z. Diesendruck, "Samuel and Moses Ibn Tibbon on Maimonides Theory of Providence", *HUCA* vol. XI 1963, pp. 341-365.
- התורה וטעמי המצוות
- אָס; חדד, התורה והטבע בכתבי הרמב"ם, ירושלים, תשע"א.
 - יאָס; טברסקי, מבוא למשנה תורה לרמב"ם, ירושלים תשנ"א, עמ' 267-383
 - מאָס; לורבורום, "תיקון עולם על-פי הרמב"ם: עיון בתכליות ההלכה", תרביץ סד, א (תשנה), עמ' 65-82.
 - מאָס; צאָס; נהוראי, "הרמב"ם על המצוות כגזירות מלך וכאתגר אינטלקטואלי", בתוך: אָס; רביצקי (עורך), הרמב"ם שמרנות, מקורות ומהפכנות, ירושלים, תשס"ט, עמ' 367-

374.

- שטרומזה, צאבאים של חרן וצאבאים אצל הרמב"ם: על התפתחות הדת לפי הרמב"ם; ספונות, סדרה חדשה, ז (כ"ב) (תשנ"ט), עמ' 277-295
 - ארביצקי, "דרך האמצע ודרך הפרישות: על אחידותה של התיקה המימונית, תרביץ, עט, ג ד (תש"ע-תשע"א), עמ' 439-470.
- מגבלות השכל
- בנקין, "מה בין הכתבים המוקדמים והמאוחרים של הרמב"ם בעניין מגבלות הידיעה האנושית?", בתוך: ארביצקי (עורך), הרמב"ם שמרנות, מקוריות ומהפכנות, ירושלים, תשס"ט, עמ' 297-316.
 - S. Pines, "The limitation of Human Knowledge according to Alfarabi, al-Bajja and Maimonides", in: I. Twersky (ed.), *Studies in Medieval Jewish History and Literature*, Cambridge-Mass, 1979, pp. 88-109.
 - B. Septimus, "What did Maimonides mean by 'madda'", in: ע' (עורך) פליישר, מאה שערים: עיונים בעולמם הרוחני של ישראל בימי הביניים, ירושלים, תשס"א, עמ' 83-110 (חלק אנגלי)
 - J. Stern, "Maimonides' Epistemology", in: K. Seeskin (ed.), *The Cambridge Companion to Maimonides*, Cambridge 2005, pp. 105-133.

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי:

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %
הרצאה 0 %
השתתפות 10 %
הגשת עבודה 0 %
הגשת תרגילים 20 %
הגשת דו"חות 0 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 70 %
אחר 0 %

מידע נוסף / הערות:

א. חובות הלימוד:

1. הגשה שבועית של תרגילים קצרים המתרגלים קריאה עצמאית בספר. יש להגיש 70% מן התרגילים (ללא ציון)
 2. הגשה של חיבור בסוף כל סמסטר על פי שאלות הנחיה (ס"ה 2 חיבורים).
 3. מבחן מסכם בסוף כל סמסטר (סכ"ה 2 מבחנים).
- ביש לרכוש ולהביא מדי שיעור את הספר מורה נבוכים בתרגום שמואל אבן תיבון במהדורת אבן שמואל, הוצאת מוסד הרב קוק. אין להביא לשעור ספר במהדורה ותרגום אחרים, אך ניתן להשתמש בהם ככלי עזר לתרגילי הבית